

นิตราศเดือน

หมื่นพรหมสมพัตสร (มี)

นิราศเดือน เป็นวรรณกรรมที่ทราบกันมานานว่าเป็นงานกลอนของนายมีผู้อ่านนิราศเดือนอย่างพิถีพิถันจะมองเห็นลักษณะเฉพาะของสำนวนนายมีอย่างชัดเจนว่ามีโวหารที่เจ็บคม และตรงไปตรงมา ฉะนั้น นักวิเคราะห์วรรณคดีจึงนิยมใช้นิราศเรื่องนี้เป็นแนวเทียบสำหรับวินิจฉัยว่า คำกลอนเรื่องใดเป็นงานของนายมีหรือไม่

แนวแต่งโดยดำเนินเรื่องตามลำดับเดือนเช่นนี้มิใช่เป็นแนวใหม่ เคยมีกวีโบราณทำมาแล้ว เช่นเรื่อง ทวาทศมาส แต่นายมีสามารถทำให้น่าสนใจแตกต่างไปจากแนวเก่าด้วยการสอดใส่ความคิดของตนเองและเรื่องน่ารู้ต่าง ๆ เข้าไว้อย่างเหมาะสม นิราศเดือนจึงเป็นวรรณกรรมที่สมบูรณ์ด้วยรสโวหารและสะท้อนภาพสังคมไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นอย่างชัดเจน

ไอ้ฤดูเดือนห้าหน้าคิมหันต์

พวกมนุษย์สุขสนุกตรวัน
ทั้งผู้ดีเขยใจใส่อังคาส
ล้วนแต่งตัวหัวกันวันสงกรานต์
ที่เฒ่าแก่แม่ย่ามิใคร่เที่ยว
ที่กำดัดซัดสวายทั้งกาย
บ้างก็มีที่สวาทมาดพระสงฆ์
ได้แต่เพียงพุกกันจ่านรธา
ล้วนแต่งตัวเต็มงามทราวมสวาท
สงกรานต์ที่ตรุษที่ไม่มีมอม
มีเท่าไรใส่เท่านั้นฉันผู้หญิง
รามสูรเดินดินสิ้นศักดา
บ้างเล่นเบี้ยเสียตัวจนมัวมิด
บ้างจุดมือยื้อผ้าดำกันเบิง
เขาตัดไฟตายแพ้เหลือแต่ผ้า
หนึ่งเสียใจเต็มทีต้องหนีมือ
ดูเขาเล่นเป็นฤดูไม่รู้ขาด
บ้างก็หลงเลยเล่นเป็นนักร้อง
ทั้งหนุ่มสาวฉาวฉานด้วยการเล่น
แต่ตัวเราเปล่าไปมิได้เขย
ให้เจ็บจุกทุกข์เท่าคีรีศรี
ทุกวันนี้ใครมีซึ่งคู่ชม
เมื่อไรเล่าเราจะมีบ้าง
แต่นึกตรองปองหามาช้านาน
ว่าคะเนถึงนุษย์สุคติ
เขาแต่งงานปลุกหอขอกันเขย
เขาแรกนาแล้วมานักขัตฤกษ์
ที่กำดัดจัดแจงกันแต่งงาน
ไอ้ออกอาตมานี้อาภัพ

ได้คู่กันพิศวงเมื่อสงกรานต์
อภิวาทพุทธรูปในวิหาร
คู่ศราญเพริดพรียงทั้งหญิงชาย
สู้อดเปรี้ยวกินหวานลูกหลานหลาย
เที่ยวถวายน้ำหอมพร้อมศรัทธา
ต่างจำนนึกกำดัดซัดศึกษา
นานนานมากลับไปแล้วใจตรอม
ใส่สีฉาดฟุ้งเฟื่องด้วยเครื่องหอม
ประดับพร้อมแหวนเพชรเม็ดมุกดา
ดูเพริดพรียงเพราเอกเหมือนเมขลา
เที่ยวไล่ควาสาที่ก็มีเชิง
ใครซี้ตีดถากถางวางกันเหลิง
ที่รู้เชิงทำแปดเก้าเป็นเจ้ามือ
สิ้นปัญญาบ่นพลาจรวงหรือ ๆ
ไม่สัจย์ชื่อทำไฟตายเขาเอง
นุชนาฎฟุ้งกะเตาะขึ้นเหมาะเหม็ง
ฉันนี้เกรงกลัวนักร้องไม่รักเลย
บ้างซุ่มเป็นควมเมียกันเสียเฉย
ไอ้ออกเอ๋ยคิดไปแล้วใจตรม
ด้วยไม่มีคู่ชิตสนิทสนม
สำราญรมย์เรียงจิตเป็นนิจกาล
จะได้ว่างเว้นทุกข์สนุกสนาน
ทอดสะพานเข้าที่ไหนไม่ได้เลย
ถึงเดือนหกเข้าแล้วหนาเจ้าข้าเอ๋ย
เราจะเฉยอยู่ก็เห็นไม่เป็นการ
เอิกเกริกโกนจุกทุกสถาน
มงคลการตามเล่ห์ประเพณี
ทั้งไร้ทรัพย์สาระพัดนำบัดสี

ดูเพื่อนบ้านเขาทั้งหลายสบายดี
สำราญรมย์ชมน้องในห้องหอ
ที่ยังไม่ส่งตัวนีกกสัวตน
ไอ้อกเอ๋อยังไม่เคยจะมีผ้า
มิได้ทาแป้งขมิ้นดินสอพอง
เสียดายแก้มผุดผ่องจะต้องจูบ
เสียดายนมจะระบมเพราะมือเขย
ไหนดจะปิดฟูกหมอนนอนด้วยผ้า
จะไม่มีก็ไม่ได้ไม่สบาย
จะพูดเกี่ยวเสียวลจให้อดสู
ที่กลางคนบ่นบ้าวาน่าแค้น
เที่ยวหลบลิ้นหนีสถานทึงบ้านช่อง
บ้างชอบชายรูปงามตามเขาไป
ที่โกนจุกได้ปีครึ่งฟุ้งจะผลิ
ที่กลางคนละห้อยน้อยใจตัว
ที่ตักพุ่มกุ่มกัลลัดขัดในอก
แสนสงสารหญิงชายไม่วายเลย
ไม่พันตัวชั่วช้าว่าแต่เขา
เห็นกะเตาะไม่ได้ใจเป็นควีน
ถ้ามีงานใหญ่โตมะโหลสพ
เห็นนารีรูปงามตามแทบตาย
มีโอหนาคราวนั้นขันหนักหนา
นอนละเมอเพื่อจิตคิดประวิง
อันความรักมักละเมอจนเพื่อพอก
ให้โหยหวนครวญหาทุกราตรี
กระทั่งถึงเดือนเจ็ดไม่เสร็จโคก
สลากภัตตรจัดแจงแต่งหาบคอน
ใส่คานรูปนาคาวายุภักษ์
แสกรร้อยห้อยพวงมาลัยกรอง

เขาคิดมีลูกเมียเสียทุกคน
เฝ้าเคลียดลอเจรจาว่ากุศล
ก็ต่างคนต่างนีกคะนั่งตรอง
สงสารตัวตั้งแต่นี้มีแต่หมอง
จะมีห้องแท่งแล้วไม่แคสวเลย
จะซัดซุบพักตรานิจจาเอ๋อ
ยังไม่เคยมีคู่ดูน่าอาย
ไม่เหมือนตัวเปล่าเปลือยเหน้อยใจหาย
พวกผู้ชายเจ้าชู้มักดูแลน
ถ้ามีคู่คุ้มตัวเหมือนหัวแหวน
พ่อแม่แค้นขึ้นให้ไม่ชอบใจ
มีพวกพ้องนำป่าไปอาศัย
ไม่อาลัยพ่อแม่ไปแต่ตัว
อุตริหนักหนาจะหาผ้า
ว่ารูปชั่วชายซึ่งไม่หวังเขย
ถึงมุ่นหมกอยู่ในก็ใช้เฉย
ไอ้อกเอ๋อเราก็เป็นเหมือนเช่นกัน
ตัวของเราเหมือนยักษ์มักกระสัน
เหลือจะกลั่นใจคอเที่ยวกรอกราย
ซี้มักพบเห็นมากดูหลากหลาย
เพราะเมามายแรกรักนี้หนักจริง
ทำที่ท่าถูกในน้ำใจหญิง
ฉันหนาวจริงพ่อขุนทองประคองที่
เหมือนกับบอกเรียบแล้วนะแก้วพี่
สักก็ปีจะได้น้องประคองนอน
บังเกิดโรคแรงนักด้วยรักสมร
อย่างแต่ก่อนหาบกระต่ายมีลายทอง
ครั้นเดินหนักดูเต็มแผ่นผะของ
ใส่เข้าของหาบหามาตามกันมา

ทุกวันนี้มีแต่จะทำแปลก
สารพัดแอมโอสโกชนา
ทั้งผู้ดีเข็ญใจก็ไปมาก
รู้จักนามตามพบประสบองค์
พระลางองค์งกตกประหม่า
สัปบุรุษกรวดน้ำรำในใจ
ที่หนุ่มหนุ่มสาวสาวราวกับฉัน
ให้มีเมียรูปร่างมทรามสคราญ
อนงค์นาฏปรารธนาจะหาผิว
ให้รูปร่างมทรามชมอุตมดี
มีเงินทองบ่าวไพร่เครื่องใช้สอย
ขี้แต่เรือเกว่งทั้งลงนั่งกลาง
ที่ติดพันกันอยู่ก็ชูขึ้น
ที่มีแล้วฉ่ำเฉื่อยเรื่อยสบาย
กระทำมาหากินภิญโญยิ่ง
ที่ไม่มีมีฝั่งฝาให้อาลัย
คิดถึงนุชสุดที่รักให้หนักอก
สักเมื่อไรจะได้แนบแอบอุรา
 ถึงเดือนแปดแดดอับพายัพฝน
จวนจะบวชเป็นพระสละนาง
ประดับพุ่มบุปผาพฤกษากระถาง
ดึกดาหน้าปราหมณังมละมุน
ต้นไม้ทองเสาชงหงส์ขี้ผึ้ง
อุณรุฑุกินนระชะอ่อนพริ้ง
ขึ้นกฎที่รักรู้จักสนิท
พระหนุ่มหนุ่มกลุ้มใจทำไมละ
ถ้าญาติโยมจริงจริงแล้วนั่งเฉย
ไม่พูดมากพาดพิงให้พริ้งพราย
พรรษาหนึ่งสองพรรษาไม่ผาสุก
เหมือนน้ำอ้อยย้อยถูกจุมกมด

ใส่โต๊ะแบกเดินควนมาถ้วนหน้า
ตามศรัทธาสัปบุรุษของงค์
จับสลากหนังสือชื่อพระสงฆ์
ต่างจำนน้อมถวายรายกันไป
ให้ยะถาเสียงสน้อยอยู่วันไหว
ที่ผู้ใหญ่หมายประโยชน์โพธิญาณ
เนกร้าพันในจิตอธิษฐาน
มีเรือนบ้านคับคั่งเขามั่งมี
ไม่เล่นถั่วกินเหล้าเมาอาหิ
ลางสตรีปรารธนาหาขุนนาง
จะนั่งลอยนวลสบายนั่งสบาย
ไปตามทางแหวซลที่คนพาย
ไม่นึกอื่นนึกมีแต่ที่หมาย
ค่อยเว้นวายโคกเศร้าเบาหัวใจ
มีลูกหญิงลูกชายหมายอาศัย
เหมือนกับใจของฉันที่พรรณนา
น้ำตาตกพร้งพรายทั้งชายชวา
ละห้อยหาโคกศัลย์ร้าพันคราง
ฤดูดลพระวสาเข้ามาขวาง
อยู่เห็นห่างเห็นกันเมื่อวันบุญ
รูปเรดข้างโคกควายขายกันวัน
ต้นพิกุลลินจีดูดีจริง
คู่ละสสิ่งเขาขายพวกชายหญิง
มีทุกสิ่งชื่อมาบูชาพระ
ดัดจริตพูดจาวิสาสะ
เสียงจำจะเจรจาพาสบาย
มิใคร่เงงดูหน้าปัญญาหาย
ดูเราระรายเรียบริ้อยกระช้อยชด
เข้าบ้านกรุกเลยลาสิกขาบท
ใครจะอดได้เล่าพวกชาวเรา

นึกคะนึ่งถึงนางกลางพรรษา
เที่ยวฟังเทศน์มิได้ขาดดูลาดเลา
นึ่งพิบเพียบเรียบร้อยน้อยไปฤ
ที่ฟังจริงนึ่งตรับจนหลับตา
ที่ฟังเล่นเห็นกันเป็นขวัญเนตร
มานั่งเล่นตากันฉันไม่เคย
ที่ทำนแก่แก้ตัวยังชั่วดอก
ทำนอยากบวชสวดมนต์ชนเอาบุญ
ด้วยความรักหนักเหลือเหมือนเรือเพียบ
ถ้าผ่อนของขึ้นเสียบ้างยังชั่วใจ
ไอ้ออกชาวเราเหล่าหนุ่มหนุ่ม
ตัวฉันเล่าเฝ้าคลังด้วยกลางแคลง
ไอ้อใจจะสมอารมณ์รัก
ยิ่งร้อนในใจขอให้หมอดู
ถึงเดือนเก้าเศวราสร้อยละห้อยหา
แต่โคกเศวราเราเสริมขึ้นเพิ่มพูน
ไม่ได้ชมโฉมศรีไม่มีสุข
ถึงจะมีเข้าของสักห้องเรือน
ถ้ามีคู่สู้สมภิรมย์รื่น
ถ้าไม่ได้เหมือนหมายตายเสียดี
ไอ้อว่ากรรมจำเพาะพระเคราะห์รูด
เห็นเมฆมืดเวหาฟ้าคะนอง
พยุเอือกโยกมาฟ้าก็แลบ
เหมือนเห็นขวัญเนตรดับแล้วดับกาย
พิรุณโรยโปรยมาเวลาดึก
ถ้าเหาะได้จะไปพาเอามาโลม
นี่จนจิตฤทธิ์หาไม่มี
ระทวยทอดกอดหอมอนลงนอนคราง
ยิ่งคิดคิดจิตคล้อยละห้อยหา
กลางคืนหนาวกลางวันร้อนอ่อนฤทัย

แต่คอยหาเข้าเย็นไม่เห็นเขา
เห็นแต่เขาคนอื่นไม่ขึ้นตา
ประนมมือฟังธรรมเทศนา
บ้างก้มหน้าฟังไปมิได้เง
ไม่ฟังเทศน์เอาบุญแม้อุญเอ๋ย
ไม่สิ้นเลยเหล่าตะกลามกามคุณ
หมายจะออกห่างเหจากเมถุน
ที่แรกรุ่นนี้แลร่านรำคาญใจ
จนน้ำเสียบแคมแล้วแจ้วไม่ไหว
แจ้วไปไหนไปได้ไม่หนักแรง
อยากใคร่สุมปลาทองเที่ยวส่องแสง
จะพลิกแพลงไปอย่างไรก็ไม่รู้
ใครช่วยชักฉันจะไหวให้หัวหมุน
ว่าชัคคุ้นักหนาให้อาดูร
พระจันทร์ทวารันดับก็ลับสูญ
ไม่ลับสูญไปบ้างเหมือนอย่างเดือน
จะเปรียบทุกซ่อไรก็ไม่เหมือน
ไม่ขึ้นเหมือนคนรักสักราตรี
ทุกวันคืนปรีดีเปรมเกษมศรี
ไปเกิดมีชาติหน้าคอยทำนอง
หมายได้นุชเดือนเก้ายิ่งเศวราหมอง
พยับฟองฝนสาดอยู่ปราดปราย
ดูวิบแวบแวววิบแล้วดับหาย
ราวกับสายฟ้าแลบแปลบโพยม
คะนึ่งนึกถึงนางสำอางโฉม
ประคองโฉมโลมเล่นไม่วันวาง
ยิ่งคิดไปสารพัดจะชัดขวาง
กลัวจะค้างมรสุมกลุ้มหัวใจ
ชลนาเอิบอาบพิลาปไพล
เมื่อครั้งไรจะพันช้อทรมาน

สนุกสนานขานยาวฉาวสนั่น
แพ้นะปะตาพูดจาลอง
ไปช่วยแห่แลกกันกระสันสวาท
จนเปียกชุ่มตมตั้งอสังดี
เหมือนตกแสบแบกโคกไว้สักพ้อม

ใส่อังคาสโภชนากระยาหาร
พวกชาวบ้านถ้วนหน้ามาธารณะ
แล้วจับจบบทพิน้อมศีรณะ
ธารณะเสร็จสรรพกลับมาเรือน
แสนอวารณ์โหยให้ใครจะเหมือน
ให้มาเยือนเยี่ยมพี่ถึงที่นอน
สอดสัมผัสเคล้นทรวงดวงสมร
ทำแง่อนพี่จะจ้อให้ท้อใจ
อิระเจทำผงให้หลงไหล
ทำไฉนจะได้มิตรมาชิดเชย
ช่วยเตือนมิตรให้มาเยือนอย่าเชือนเฉย
ไม่ได้เชยนุชนงค์ฉันคงตาย
ไม่มีรักเหมือนนุชที่สุดหมาย
อย่าคลายคลายตราบเท่าเข้านิพพาน
ถ้างามขึ้นเห็นคงจะสงสาร
คงรำคาญเหมือนเรียมที่เตรียมตรอม
คงได้ชิดเชยแนบแอบถนอม
ให้เฟริศพร้อมพริ้งพรายสบายบาน
มีเงินตรากินกรุ่มเป็นภูมิฐาน
ให้เขาวมาลัยชื่นชมภิรมย์ใจ
ก็เพราะว่าความรักมักหลงไหล
ยังไม่ได้กัลยาน้ำตาริน
ชาวพาราเซ็งแซ่แห่งถิ่น
กระแสนินธุ์ สาดปรายกระจายฟอง
บ้างแข่งกันขันสู้เป็นคู่สอง
จามทำนองเล่นกฐินสิ้นทุกปี
นุชนาฎพ่ายเรือใส่เสื่อสี
เส้นเกะโศกสร้อยก็พลอยยับ
คู่มวมอมหน้าตาเมื่อซากลับ

